

Opće karakteristike pravnog razvitka i pravnih izvora u Bosni do XIX stoljeća

Historija prava BiH

Predavanja, 06. mart 2024.

PRAVO SREDNJOVJEKOVNE BOSNE

OPĆE KARAKTERISTIKE I PRAVNI IZVORI

Opće karakteristike

- Sadržavalo značajne ostatke iz prethodnog, robovlasničkog perioda
- Dopunjavano institutima novog pretežno običajnog prava
- Pojavljuje se i crkveno pravo
- Sa razvitkom gradova došlo do pojave statutarnog prava (gradskih statuta).
- Pravo kao izraz državne vlasti služilo je interesima vladajućeg sloja
- Imalo sve karakteristike ranofeudalnog običajnog prava, a po formi je bilo uglavnom nepisano
- Pravo formalne i stvarne „pravne“ nejednakosti („pravo jačega“)
- Pravni partikularizam

Izvori prava u srednjovjekovnoj Bosni

- Običaji – običajno pravo
- Ugovori – povelje
- Zakoni – nije dokazano postojanje općih normi u formi zakona

Bosansko običajno pravo

- Običajno pravo - opće pravne norme nastaju spontano
- Prihvatanjem određenog obrasca ponašanja dugotrajnim ponavljanjem i formiranjem predstave o obaveznosti takvog ponašanja - običaj stječe legitimitet
- Ovo pravo se pamti, prenosi i izražava usmenim putem
- Sankcija - veoma efikasna (reakcija cjelokupne grupe/dijelova)
- Dugotrajnost pravila ponašanja + shvatanje pojedinca o obaveznosti i sankcioniranju pravila ponašanja = običajno **pravo**
- Postoje pismeni tragovi i forme

Koji su odnosi regulirani običajnim pravom

- Ustanovljavalo je i reguliralo oblike i domete vlasti bosanskih vladara (banova i kraljeva),
- Konstituiralo i reguliralo sadržinu i obim moći bosanskih feudalaca (velmoža) i vlastele
- Pravni odnosi između različitih slojeva vladajuće feudalne hijerarhije, ali i potčinjenih slojeva
- Međudržavni odnosi
- Primjeri: institut vjere gospodske, imunitetska prava vlastele, vjerna služba, azil, instituti običajnog krivičnog prava (poput krvne osvete ili plaćanje vražda)
- Porodične, bračne i nasljednopravne odnose
- Krivično, rudarsko, porezno, carinsko, trgovačko pravo itd.

Postojanje zakona je dovedeno u pitanje

- U srednjovjekovnoj Bosni nije bilo općih pravnih pravila u vidu pisanih zakona
- Podaci iz glave IX Ljetopisa popa Dukljanina o “slavenskoj knjizi zvanoj Metodije” ukazuju na mogućnost da je u Bosni prije XII stoljeća ipak postojao jedan pisani zakon
- Kralj Budimir naredio da se na Duvanjskom polju skupi “sav narod njegove zemlje”
- Kralj je na kraju uveo “mnoge zakone i dobre običaje, a ko hoće da ih upozna, neka čita slavensku knjigu koja se zove Metodije, gdje će naći šta je sve dobrog preblagi kralj uveo”.

Javne isprave ili listine (povelje)

Povelje sa karakterom međunarodnih ugovora (oko šezdeset):

- najveći broj odnosio na Dubrovnik i njegove građane,
- dva ugovora sa Venecijom i
- jedan sa napuljskim kraljem

Povelje kao vlasteoske povelje (tridesetak sačuvano):

- uglavnom darovne ili vjerovne povelje
- Bosanski vladari darivali, odnosno davali zemljišne posjede svojoj vlasteli ili potvrđivali darivanja svojih prethodnika

Elementi
svake povelje

protokol, tj. uvod,

tekst, i

eshatokol, odnosno završne
odredbe.

Protokol

- Protokol ili uvodni dio:
 1. invokacija,
 2. datuma izdavanja povelje i
 3. Intitulacija
- Invokacija - primjer: “U ime oca i sina i svetoga duha amin!”
- Intitulacija - primjer: “Ja ban bosanski Kulin”
- Formula devtionis – primjer: Ban Matej Ninoslav tako u jednoj povelji iz 1234. kaže: “Ja rob Božiji Matej a odmilom Ninoslav ban bosanski veliki”, itd.

Teksta sa dispozicijom

- Tekst:
 1. Naracija,
 2. Dispozicija i
 3. Sankcija.
- **Naracija – primjer:** Tvrtka I Kotromanića Dubrovniku 10. aprila 1378. godine - kralj Tvrtko opširno priča o svim događajima i okolnostima koje su dovele do njegovog krunisanja i potrebi da u novom svojstvu kralja Srbije, Bosne i Primorja udovolji molbi Dubrovčana i potvrdi im njihove ranije povlastice.
- **Dispozicija – primjer:** Kulin, kao gospodar Bosne, dispozicijom svoje povelje iz 1189. garantira Dubrovčanima slobodu kretanja i trgovine po zemlji kojom vlada. On ih pri tome oslobađa svakog nameta, osim ako mu neko od njih da poklon “od svoje volje”.
- **Sankcija/kazna (formula penalis) – primjer:** Povelji kralja Tvrtka izdatoj Dubrovniku 1378. godine. Kralj tu kaže da oni koji se drznu da prekrše “ovo slovo” (tj. riječ) i “obećanje naše koje smo obećali i zapisali”, “takvi da prime na sebe i na svoju dušu one kletve koje smo izrekli pred svetim Evandjeljem”.

Eshatokol

Koroboracija,

Potpis i

Pečat

OSMANSKO PRAVO U BOSNI (XVI-XIX. st.)

OPĆE KARAKTERISTIKE I PRAVNI IZVORI

Pitanja o pravnom sistemu Osmanlija

- Kako je izgledala struktura osmanskog pravnog sistema i
- U kojoj mjeri je osmansko pravo bilo šerijatsko, a u kojoj mjeri običajno/kanunsko/sultansko, po svom karakteru

Kontinuitet sa ranijim islamskim državama

- Osnivači države su naslijedili brojne elemente i pravnu ustanove ranijih turskih i islamskih država
- Osmanlije su tokom šest stoljeća mijenjali zatečeni pravni sistem u onim segmentima u kojima se za to osjetila potreba

Osmansko pravo
imalo državne i
nedržavne
komponente:
struktura, izvori i
koncept

osmansko državno pravo (kanunsko pravo,
običajno pravo)

šerijatsko pravo

(bosansko) običajno pravo

pravo milleta (autonomno vjersko i običajno
pravo priznatih vjerskih zajednica)

Šerijatsko pravo: izvori i koncept

- Izraz šerijat (šeri'at, shari'a): put, put ka pojilištu ili put do vode
- Prema islamskom učenju pravo je „pretočena Božja volja sadržana u dva glavna izvora: knjizi objave (Kur'an) i riječima i djelima Poslanika Muhameda a.s. (Sunet)
- Islamsko pravo – pravo sadržano u Objavi
- Šerijatsko pravo – pravo nastalo tumačenjem Objave – djelo islamske jurisprudencije
- Islamsko/šerijatsko pravo – obično se koriste kao sinonimi

Koncept šerijatskog prava, prema F. Karčiću:

- *Propisi islamskog prava sadržani u ova dva izvora (Kur'an i Sunet – prim. aut.) prvobitno su se nazivali šerijat (sharī'a).*
- *Islamsko pravo, tako, nije dato u gotovom obliku, već na osnovu priznatih izvora treba da se stvaralački konstruiše.*
- *Taj zadatak spada u dužnost učenjaka ('ulamā'), odnosno pravoznalaca (fukahā').*
- *Postupak kojim se pravo saznaje iz jezika svetih tekstova naziva se idžtihad (idjtihād), a definiše se kao “napor pravnik radi formulisanja pravnih propisa na osnovu dokaza sadržanih u izvorima”.*
- *Učenjak koji se smatra kvalifikovanim da crpi pravo iz poznatih izvora naziva se mudžtehid (mudjtahid), a rezultat njegovog umnog napora pravno mišljenje ili fetva (fatwa)“*

Osnovni izvori

Kur'an, kao Božija riječ

Sunnet (sunna), kao praksa
Poslanika Muhameda saws

Idžma, tj. konsenzus pravnika

Kijas ili analogija

Dva osnovna izvora Islama i šerijatskog prava

- Kur'an: osnovni izvor šerijata, jer se po vjerovanju muslimana radi o Božjem (Allahovom) govoru koji je na arapskom jeziku objavljen Poslaniku Muhamedu saws.
- Sunnet (sunna): „sve ono što je preneseno od Poslanika, a.s., osim Kur'ana, bilo to verbalnog, praktičnog ili odobravajućeg karaktera“
- Hadis - tzv. verbalni sunet ima poseban značaj

Idžtihad: tumačenje i stvaranje prava

- Bernard Vajs (Bernard Weiss):
- Idžtihad je tumačenje izvora prava, a ne pravnih propisa, te u tom smislu „pravo kao sistem normi u islamu predstavlja kraj procesa tumačenja, a ne njegov početak.
- Zato je idžtihad istovremeno tumačenje i stvaranje prava“.
- Hadis o suđenju, suditi po:
 1. Allahovoj knjizi
 2. potom po sunetu Allahovog poslanika,
 3. ako u tim izvorima ništa ne nađe, onda dobro razmisliti i na osnovu toga presuditi.

Idžma

- Inštitut idžme - konsenzus
- potreba za visokim stepenom izvjesnosti subjektivnih tumačenja izvora prava
- „kada više pravnik nezavisno dođe do istovjetnog rezultata“
- „saglasnost mudžtehida jednog vremena o nekom pravnom pitanju, poslije smrti Allahovog poslanika“
- „da će Božije vođstvo spriječiti muslimansku zajednicu da načini kolektivnu grešku, a da se ljudi u svakodnevnom životu mogu osloniti na ono što se osnovano smatra izrazom Božjeg prava“

Kijas – analogija

- „izjednačavanje jednog pravnog slučaja, za čiji pravni propis postoji sveti tekst, s drugim pravnim slučajem, za čiji pravni propis ne postoji takav tekst, zbog podudarnosti dva slučaja u efektivnom uzroku propisa“

Sekundarni – dodatni izvori

- „pravničko preferiranje“ (istihsan),
- običaj ('urf/ tur. adet),
- javni interes (masleha mursele),
- „preventivna zabrana“ (sedu zerai/ sedduz-zerrai'),
- mišljenje prve generacije muslimana (kavlu sahabi/ kawlus-sahabijj),
- pravna presumpcija (istishab)
- prethodni verozakon (šer'u men kablenu)

Pravne škole

1. hanefijska
2. malikijska
3. šafijska
4. Hanbelijska

- Napomena: njihova učenja razlikuju se samo u pogledu tumačenja pojedinih pravnih pitanja, a ne u pogledu suštinskih verskih dogmi

Taklid vs. Idžtihad

- Slijedenje neke pravne škole - taklid (taqlid)
- Taklid - „zatvaranja vrata idžtihada“
- Oспорavanje teorije taklida (već od 14. st. Najviše od 19.)
- mukalide (muqalid) – oni koji slijede ili oponašaju neku školu
- mudžtehidi (mudjtahid) - oni koji se „u otvorenim pitanjima religije upuštaju u vlastito tumačenje“

Hanefijsko učenje kao službeno pravo Carstva

- Sultan je odabra hanefijsku školu kao zvaničnu školu u Carstvu
- ***Odluke o imenovanju kadija: kadija je dužan:***
“provoditi odredbe zakona Poslanika i primjenjivati Božije naredbe i zabrane bez prekoračenja granica pravog šerijata, pravilno proučiti različita mišljenja [prenesena] od hanefijskih imama u vezi sa pitanjima koja se postavljaju, kako bi se utvrdilo najautoritativnije i da ga sprovede.”

Odstupanja od pravila

- Sultan je mogao odlučiti da kadijama izda instrukciju da slijede – u određenim slučajevima – ne preovlađujući stav, već neko drugo, manje autoritativno mišljenje.
- U 16. stoljeću: 32 primjera (takvih upute).

Primjer Kasame (Qasama)

- Hanefijski fikh: ako se na privatnom posjedu nađe tijelo sa tragovima nasilja, najbliži srodnici žrtve mogu tražiti njegovu krvarinu od vlasnika ili korisnika, nakon posebnog sudskog postupka koji se sastoji u formalnoj tužbi koju podnose nasljednici žrtve protiv vlasnika ili korisnika nekretnine
- Ebu Hanifa i El Šabani: grupa vlasnika je solidarno odgovorna
- Ebu Jusuf: stvarni korisnici (vlasnici ili zakupci) moraju platiti krvarinu, a ne grupa solidarno
- Sultan je izdao dekret kojim je kadijama naredio da ga slijede, jer se smatralo da bolje služi javnom interesu

Osmansko pravo: šerijatski i kanunski/običajni karakter

- Dva sporna pitanja u nauci:
 1. Kako je izgledala struktura osmanskog pravnog sistema?
 2. U kojoj mjeri je osmansko pravo bilo šerijatsko, a u kojoj mjeri običajno/kanunsko/sultansko, po svom karakteru?
- Različite tvrdnje:
 1. u osmanskom pravnom sistemu vladala potpuno primjena islamskoga prava
 2. U osmanskom pravnom sistemu bila je ograničena primjena islamskog prava
 3. Osmansko pravo bilo potpuno drugačije od islamskog prava

Drugi stub: Osmansko državno pravo (kanunsko, običajno)

- skup pisanih pravnih normi koje je izdavala osmanska država
- kanunsko pravo - kanun (kanôn, qānūn) – pravilo
- Kanun – termin koji je korišten za označavanje pravnih propisa državnog ili „sekularnog“ prava u okviru osmanskog pravnog sistema
- Kanuni su, ustvari, zakoni, odnosno carske (sultanove) naredbe sa zakonskom snagom, kojima su sultani dopunjavali i mijenjali pravni sistem osmanske države
- Klasični period razvitka do 1839.
- Tanzimat nakon 1839.

Osnov pravnog
sistema:
šerijat + nadogradnja
(običajno/kanunsko
pr.)

- Pravni sistem u osmanskoj državi nastao iz islamskoga prava
- Ovo proizilazi iz prirode islama: narodi koji su primali islam prihvatili i islamsko pravo
- Osmanlije su primjenjivali islamsko pravo unoseći promjene i dopune koje je zahtijevalo vrijeme
- Osnov za to našli su opet u islamskom pravu
- Islamsko pravo priznaje pravo poglavaru države da uvodi promjene
- Poglavari/sultani osmanske države unosili su promjene izdavanjem posebnih fermana i zakona/kanuna

Zaključak:
Dualitet prava –
šerijat i
kanun/običajno
pravo

- Osmansko pravo u osnovi sastoji iz šerijatskog i kanunskog/običajnog prava
- Pravo u klasičnim djelima fikha i koje se u prethodnim stoljećima razvijalo nezavisno, bez intervencije države: šerijatsko
- Pravo nastalo sultanovim naredbama i fermanima - običajno pravo (kanunsko pravo)

Zaključak:
razlika između
šerijata i
kanuna

Šerijatsko pravo građeno je na interpretaciji koju daju tumači-pravnici na temelju izvora islamskoga prava i u okviru principa fikha (država nije imala nikakvoga utjecaja)

Kanunsko pravo nastalo je na zakonodavnim aktivnostima države, odnosno vladara tj. sultana, a ne putem naučnoga tumačenja koje daju pravници

Kada nastaje
kanunsko/običajno
pravo?

Običajno pravo pojavilo se uporedo sa nastankom države – o tome svjedoči primjer tržnog poreza zvanog badž – prvi porez uveden po običajnom pravu u vrijeme Osmana Gazi

Termin običajno pravo - prvi put se susreće u doba sultana Fatiha

Tursun-bej govori i o šerijatskom i o običajnom pravu

Drugi izvor iz 16 st. kod Osmanlija postoje dvije vrste pravnoga sistema, jedan je šerijatski a drugi običajni

Možemo kazati da je običajno pravo kao drugi stub osmanskog pravnog poretka bio **već razvijen u 15. i 16. stoljeću**

Zakonodavni proces

- Najvažniji organi u procesu donošenja zakona:
 1. Sultanski divan - sačinjavali državnici sa dugogodišnjim iskustvom na najvišem nivou
 2. Nišandžije - nadležni za običajno/kanunsko pravo
- Proces:
 1. Na sjednicama Divana predlagani su pravni principi.
 2. Pravne principe/pravila su tumačili i uobličavali nišandžije.
 3. Zakonski prijedlozi podnose se sultanu na potvrdu
 4. Akt nakon sankcije/potvrde sultana stjecao je zakonsku snagu
- Zakoni koje je donosio sultan u principu su važili onoliko koliko je taj sultan na vlasti
- Svaki vladar po some ustoličenju potvrđivao prije njega donesene zakone i povlastice koje je htio zadržati na snazi

Odnos zakona prema postojećoj tradiciji

- Običajno pravo nije nastalo odjednom
- Imalo svoj proces razvoja i razvijalo se tokom vremena prema potrebama
- Uzimali su se u obzir postojeća tradicija i običaji, kao i lokalni uvjeti, osobito u pogledu zemljišnog i poreznog prava
- Tako je umjesto jednoobraznoga zakona koji važi u cijeloj državi, svaki sandžak imao svoje zakone sačinjene u skladu sa lokalnim uvjetima;
- Zakoni su se ispisivali na početku popisnoga deftera za tu oblast

Zbornici zakona/kanuna (Kanun-name)

- Pravna pravila usvajana tokom vremena za vladavine različitih sultana sakupljali su se u zbornike zakona/kanuna tj. kanun-name
- One su mogle biti:
 1. **zvanične**, kada ih izdaju sami vladari (takva praksa se po prvi put sreće upravo kod Osmanlija) i
 2. **nezvanične/privatne** – obično zbornici kanuna koji uređuju određenu pravnu granu ili oblast (npr. Tevkiî Abdurrahman Paša Kanunnâmesi, Sofyali Ali Çavus Kanunnâmesi, te zbornici Ali-efendije, Husejin-efendije i dr.).
- Kanun-name su imale važnu ulogu u urednoj primjeni osmanskoga prava i kadijama su pružali veliko olakšanje u praksi.
- Poznato je da su kanun-name zvanično kodificirane u vrijeme sultanâ: Fatiha, Bajezida II, Javuza i Sulejmana Zakonodavca:
- Fatihova Teskilât Kanunnâmesi koju je napisao Lejs-zade
- I u jednoj sudskoj uredbi iz 16. stoljeća govori se o tome da je kanun-nama koju je donio sultan Sulejman poslana u svaki grad u kojem se nalazi sud i da je kadije imaju primjenjivati.
- U odredbi koja se nalazi u predgovoru jedne kanun-name što se čuva u biblioteci u Manisi stoji da je kanun-nama poslana u različite dijelove Anadolije pošto su to tražili kadije koji su htjeli znati koje odredbe kanun-nama sadrži.
- Do danas su sačuvani zvanični primjerci kanun-nama iz doba Bajezida II i Sulejmana Zakonodavca.

Vrste kanunama

Kanunama u obliku sultanovih ukaza

Sandžačke kanunama

Kanunama koje se odnose na posebne društvene grupe

Kanunama koje se odnose na državnu organizaciju

Opće kanunama

Motivi za donošenje kanun-nama

- Da se spriječi svojevóljno izricanje kazni od strane vojnih i upravnih opunomoćenika
- Može se reći da je razlog ovome bila potreba da se obezbijedi vladavina prava/zakona
- Primjeri:
 1. U komentaru jedne kanun-nama stoji kako je svrha kanun-nama da se narod spasi od nepravde upravitelja
 2. U tekstu mnogih kanun-nama izričito se naređuje da kadije i vojni i upravni opunomoćenici (ehl-i örf) ne smiju svojim postupcima kršiti zakon
 3. U zakonu iz 947. (1540) godine koji se odnosi na sandžak Malatja kaže se da od sada "pripadnici ehl-i örfa ne smiju prekršiti ovaj zakon"
 4. U kanun-nami iz 978. (1570) godine koja se odnosi na sandžak Halep naređuje se da se za počinjene prestupe treba obratiti na zakonik Kanun-i Osmani itd.

Kako je narod saznao pravila kanuna?

- uvedena mogućnost da jedan primjerak kanun-nama bude dostupan narodu uz naknadu po zvanično utvrđenoj cijeni
- U sijasetnami (zborniku koji sadrži zakone o kažnjavanju za političke prestupe) koju je sultan Javuz poslao princu Sulejmanu u Manisu, naređuje se da se putem glasnika narodu saopšti sadržaj kanun-name
- U jednoj se drugoj kanun-nami traži da se ona predstavi narodu u Bagdadu

Zašto su se
pravni kodeksi
pojavi tek u
XIX st.

oblast običajnog/kanunskog prava bila je otvorena za stalne promjene prema svakome sultanu i prema novim pravnim i socijalnim uvjetima;

kodifikacija se ipak provodila povremeno i djelimično

nije bilo dovoljno obrazovanih pravnika koji bi u tom procesu trebali imati najvažniju ulogu

Zašto je uopće
nastalo
običajno/kanunsko
pravo?

Tri
faktora:

Način i pravac razvoja
islamskog prava

Koncept islamskog
prava

Politički, upravni i pravni
uvjeti u osmanskoj državi

Slaba razvijenost šerijatskog prava u nekim oblastima

- Islamsko pravo se više razvilo u oblasti privatnoga prava i u nekim oblastima javnoga prava, dok se u područjima kao što su državno uređenje i upravna struktura nije razvilo u toj mjeri
 - Za oblast javnog prava /političkog uređenja Kur'an i Sunnet više sadrže opća pravila i norme koje imaju karakter preporuke - manje prisutni detaljna pravila
 - Umanjena mogućnost da islamski pravници pružaju naučna tumačenja u oblastima javnog prava
 - Islamski pravници su se okrenuli drugim područjima gdje su imali više prilike primjenjivati fikh
 - Državnici sa političkim i upravnim iskustvom, i znanjem sebe smatrali kompetentnijim da pravno uređuju ovo područje i nisu željeli rješenja pravnikā koja bi njih ograničavala ili koja bi ostajala suviše teorijska
1. Jedno vrijeme nije se ni javljala potreba za novim tumačenjima
 2. U kasnijim periodima nije više bilo velikih pravnikā kao ranije
 3. Zatvaranje vrata idžtihadu i stav da više nema ni potrebe ni mogućnosti za nova tumačenja
- Ova je situacija dovela do određenoga zastoja u islamskom pravu
 - Da bi se ova praznina ispunila, počelo se javljati pravo koje se temelji na tradiciji i običajima ili na naredbi i volji vladara

Šerijatsko pravo
priznaje vladaru
zakonodavnu
nadležnost

Pravni osnov za djelovanje sultana - Islamsko pravo priznaje vladaru nadležnost da uvodi odredbe u oblastima koje nisu detaljno propisane u Kur'anu i Sunnetu

Primjeri su: krivično i finansijsko pravo

Tako su osmanski sultani koristili ovo pravo koje im se priznaje po islamu (islamskom pravu)

Ovo pokazuje i činjenica da se značajan dio osmanskih kanun-nama odnosi na krivično i finansijsko pravo

Uvjeti u osmanskoj državi doveli su do zakonodavnih intervencija

- **Poresko pravo:** kako šerijatski porezi (nazivani tekâlif - i šeriyye) kao što su zekât, ušur, haraç, džizja nisu mogli podmiriti rashode države, uvodili su se običajni porezi (tekâlif - i örfiyye) pod različitim nazivima
- **Zemljišno pravo i uvođenje koncepta mirijske zemlje:** obradivo se zemljište dodjeljivalo na takav način da se onemogući zadržavanje zemljišta u jednoj ruci, što bi moglo dovesti do pojave moćnih zemljoposjednika, ili na način da se onemogući dijeljenje zemljišta na manje komade, što bi otežalo prikupljanje poreza; ovo, kao i potreba da se tokom vremena obezbijedi prenošenje zemljišta na nasljednike, opet na isti ovaj način, omogućilo je da zemlja ostane u posjedu države kao mirijska
- **Krivično pravo:** u vrijeme kad je država bila u finansijskoj krizi izricale su se teže novčane kazne, a u vrijeme kad je u floti postojala potreba za galijašima, izricale su se češće osude na rad na lađama, i država je tako stvarala poredak kakav je odgovarao potrebama

Odnos:
šerijatsko pravo –
kanunsko/običajno
pravo)

- Prvi zaključak: vodilo se računa da kanun, odnosno običajno pravo ne proturječi šerijatskom pravu
- Šerijatsko i običajno/kanunsko pravo nisu bila odvojena i protivrječna sistema osmanskog prava, nego su se međusobno nadopunjavali
- Običajno/kanunsko pravo nije nastalo s ciljem da promijeni ili ukine bilo koje odredbe šerijatskog prava
- Običajno/kanunsko pravo je nastalo:
 1. u okviru kompetencija koje priznaje šerijatsko pravo ili
 2. u oblastima koje ovim pravom nisu detaljno uređene

Osmanski sultani
su pazili da
njihova
zakonodavna
aktivnost ne
protivriječi
šerijatu

- Primjeri:
 1. Tržni porez badž, prvi po običajnom pravu, Osman Gazi najprije nije htio odobriti taj porez pošto nije Božija naredba; prihvatio ga je tek kad je razumio da se uspostavljanjem ovoga poreza ne krše šerijatski principi
 2. Postoje indicije da je šejhulislam kontrolirao da li su kanun-name u skladu sa šerijatskim pravom, mada jedan broj autora smatra da takva praksa nije postojala.
 3. Za kanun-namu o zemlji ili Osmnanski zemljišni zakonik (Erazi Kanunnâmesi) poznato je da je poslana šejhulislamu na pregled
 4. Istu praksa vidimo i prilikom usvajanja Medželle - jedan primjerak uvida i prve knjige zakonâ poslan šejhulislamu te su "načinjene potrebne izmjene" u skladu sa "primjedbama"

Drugi primjeri o usklađenosti kanuna sa šerijatom

- U brojnim fetvama izdavanih na zahtjev sultana ili velikog vezira, traži se objašnjenje principâ islamskoga prava koji će se primijeniti na određene pravne probleme
- U zakonu iz 978. (1570) koji se odnosi na livu Halep stoji da je u starom defteru zapisano kako je Dede Halife izdao fetvu kojom se rješava pitanje primjene različitog ušura na vakufe i zemljište u privatnoj svojini u Halepu, te da je prema njoj izdat ferman
- Postoje i dokumenti potpisani sultanovom rukom (hatt-i hümayún) u kojima se kaže kako za neke pravne probleme treba imati mišljenje šejhulislama

Faktor sastava Sultanskog divana

Nišandžije - uvijek birali iz reda učenjaka koji su svršenicima medrese i koji su stekli obrazovanje iz oblasti islamskog prava

Nišandžije su imali krupnu ulogu uspostavljanju normi običajnog prava i zbog toga su se nazivali "muftije kanuna"

Kazaskeri Rumelije Anadolije, dva važna predstavnika šerijatskog prava, bili članovi Sultanskog divana

Ostale
činjenice koje
ukazuju na
usaglašenost
kanuna sa
šerijatom

- Šejhulislami stavljali prigovor na sultanov zakon i njegovu primjenu kad se on kosio sa pravilima šerijatskog prava
- Npr. na prijedlog da se može prihvatiti svjedočenje nemuslimana koji nisu osmanski podanici šejhulislam Ebusuûd-efendi otvoreno se suprotstavio riječima "ne može biti sultanska naredba u stvarima koje nisu po šerijatu"
- Kada prigovori nisu prihvaćani odmah, oni su tokom vremena imali toliko utjecaja da su se kasnije mijenjali zakoni koji se kosi sa šerijatskim pravom
- Nisu postojali sudovi samo za običajno pravo nego se ono primjenjivalo na šerijatskim sudovima itd.

Ponekad je
kanunsko/običajno
pravo bilo
suprotno
šerijatskom pravu

- Događalo se ponekad da su pravila kanunskog/običajnog prava postavljani u suprotnosti sa šerijatskim pravom.
- Formalno se poštivalo islamsko pravo na taj način što bi se nekada zatražila fetva
- Nekada bi se prikazalo da se koristi kompetencija koju islamsko pravo priznaje.
- Najbolji primjer za to je oblast krivičnog prava:
 - da se onome ko počini silovanje ima odsjeći spolni organ
 - da se mora žigosati žena koja počini preljubu
 - da se neki počinioci krivičnoga djela nabijaju na kolac
 - da se pogubi "radi primjera drugima" onaj ko bude uhvaćen u pokušaju krađe državne imovine

Koje
grane/oblasti
je uglavnom
pokrivalo
šerijatsko
pravo

- Ono što izvori islama detaljno reguliraju:
 1. Porodično pravo
 2. Nasljedno pravo
 3. Imovinsko pravo (privatno)
 4. Obligaciono pravo
- Samo povremeno, kad se za to osjetila potreba, i u ovim oblastima unošene su neke promjene u skladu sa običajnim pravom

Koje grane/oblasti su
uglavnom uređene
običajnim/kanunskim
pravom

Javno pravo

Politički sistem

Državna organizacija

Vojna organizacija

Zemljišno pravo – državna svojina

Poresko pravo

Krivčno pravo (hibridno)